

A diplomáciai kapcsolatok felvételének története Kanada és Magyarország között 1947–1964*

A kanadai külügyminisztérium 1965-ös publikus jelentésében olvasható: „Kanada a kelet-európai kommunista országokkal tovább folytatta a szorosabb kapcsolatok és kereskedelem politikáját, amely a Kelet és Nyugat közötti javuló kapcsolatok példájaként is felfogható... Májusban a megelőző évben kötött egyezmény eredményeként az első Magyarországon akkreditált (Prágában székelő) kanadai nagykövet átadta megbízólevelét Budapesten, addigra egy rezidens magyar nagykövetség már létesült Ottawában.”¹

E tanulmányban azt követjük nyomon, hogy a Kanada és Magyarország közötti kapcsolatok a második világháborút követően több mint egy évtizedig tartó próbálkozás után hogyan érik el csúcspontjukat 1964-ben, amikor a két ország diplomáciai kapcsolatot létesít.

Nem mulaszthatjuk el az 1950–60-as évek Kanadájának rövid bemutatását sem, tekintve, hogy a magyar olvasónak – a québeci kérdés időnkénti megemlítésén túl – alig vannak ismeretei e hatalmas észak-amerikai ország történetéről. Szükségesnek tartjuk a nemzetközi kapcsolatok főbb tendenciájának a felvázolását is. Így tanulmányunk nem csupán a két ország történetének jobb megismeréséhez járul hozzá, hanem a nemzetközi kapcsolatokéhoz is.

* E tanulmány megírását a Kanadai Külügyminisztérium három hetes ösztöndíja tette lehetővé. Ennek keretében folytattam kutatásokat Ottawában a Nemzeti Könyvtárban és az Ottawai Egyetemi Könyvtárban. E lehetőségért ezúton mondok köszönetet.

¹ Report of the Department of EXTERNAL AFFAIRS 1965. Ottawa 1966. 37. o.

Kanada a második világháború után

Kanada Szövetségi Állam (tíz tartomány és két szövetségi terület) politikai berendezkedése alkotmányos monarchia. Államfő a brit uralkodó, akit a kanadai miniszterelnök javaslatára a brit uralkodó által kinevezett főkormányzó helyettesít. Az 1931-es westminsteri statútum jogilag teljes függetlenséget biztosított Kanadának, amely a Nemzetközösség tagja maradt. A szövetségi kormány illetékessége a külpolitikával, a nemzetvédelemmel, a pénzügyekkel, a kereskedelemmel, az őslakossággal és a közlekedéssel kapcsolatos kérdésekre terjed ki. Az összes egyéb – oktatással, kultúrával stb. – kapcsolatos területért a tartományok felelősek.

A hatalmas kiterjedésű országnak (több mint hárommillió km²) 1951-ben 14 millió lakosa volt, de ez a szám tíz évvel később már meghaladta a 18 milliót. A természetes szaporulaton túl jelentősen járult hozzá a demográfiai növekedéshez a bevándorlás, különösen az 1950-es évtizedben, amikor a betelepülő külföldiek száma évenként megközelítette a 150 ezret.²

A második világháború alatt – köszönhetően a katonai megrendeléseknek – gazdasági fellendülés következik be. Tulajdonképpen ennek az ugrásszerű növekedésnek a következményeként válik Kanada ipari hatalommá. Am ez egyben az Egyesült Államoknak, mint a legnagyobb tőkeberuházónak a befolyását is megnöveli. A gazdasági növekedés a világháború befejeztével sem torpan meg. Olykor meghaladja az évi 8%-ot, a munkanélküliség viszont nem több 3–4%-nál. Ösztönzik a növekedést a nagy központi beruházások. Az ottawai kormány 1949-ben veti fel a valamennyi tartományt átszelő transzkanadai út megépítését. A közel 8 ezer kilométeres út átadására 1962-ben kerül sor. A *Fortune* c. amerikai gazdasági szaklap 1952. augusztusi számában kanadai „gazdasági csodáról” ír: „Kanadában az utóbbi 12 évben megvalósult fejlődés korunk egyik gazdasági csodája”.³

Az erős gazdasági növekedés nem maradt hatás nélkül a társadalomra és a politikai életre. 1957-ben, 22 évi liberális kormányzás után a konzervatívok nyerik meg a választásokat. A változtatási óhaj mintegy következik az emberek tudati, mentalitásbeli változásából is. Csökken a gyakorló hívők száma, s ez kifejeződik az abortuszért is kiálló, az 1960–70-es években különösen felerősödő feminista mozgalom tevékenységében. Ugyancsak ekkortájt – követve az európai- és világtrendet – az ifjúság, főként pedig az egyetemisták körében erőteljes – gyakran balos, maoista – társadalomkritika fogalmazódik meg.

² Napjainkban mintegy 30 millió lakosa van az országnak, s ennek kb. 3%-a őslakos indián. A lakosság kb. 25%-a frankofon, elsősorban Québecben él. 2001-es népszámlálás: www.dfait-maeci.gc.ca, Jacques Paul Couturier: *Un passé composé. Le Canada de 1850 à nos jours*. (2. kiadás) Editions d'Acadie, 2000. 278. o.

³ Uo. 273. o.

A mozgásban lévő, átalakuló társadalom egyik következményeként fogható fel a miniszteriális instabilitás is: 1957 és 1972 között hét parlamenti választás volt, mert esetenként az egyik vagy másik nagy párt – a liberális és a konzervatív – nagyon gyér többséggel rendelkezett csupán. Az említett periódusban új pártok is alakultak. A szocialista tendenciájú Co-operative Commonwealth Federation (CCF) 1961-ben a szakszervezetek támogatásával megalakítja az Új Demokrata Pártot. Ezekben az években lép színre az inkább jobboldali Crédit social nevű párt. Egyik k sem válik nagy befolyású szervezett , ám egy-egy sikeres választási eredmény nyomán döntő szavuk is lehet a kormánytöbbség kialakításakor.⁴

Az 1960-as években lángolt fel a québeci probléma. A válság szociálpolitikai okai egyáltalán nem elhanyagolhatók: a québeci franciák átlagjövedelme alatta marad az anglofon kanadaiak nak, éppúgy, mint az iskolázottak  r nya. Több viszont a munkanélküli. Ekkor még a francia nyelv sem hivatalos föderális szinten. Az *Official Languages Act* teszi majd azzá 1969-ben. A québeci társadalom az 1950-es évek végén alapvetően m g rurális jellegű, kevésbé iparosodott, alig nyitott a világra. Ennek megfelelően a politikai elit szótára is archaikus, a falusi élet érényeit dicséri. A katolikus egyház mindenhol jelen van, nagy a befolyása a gondolkodásra. A magyar nagykövetség egy 1970-es tanulmánya szintén a québeci társadalom és tudat  r sen archaikus állapotát hangsúlyozza, valamint elmaradottságát az anglofon társadalomhoz viszonyítva.⁵ A tradicionalizmust ostoroz , nyitottságot és több toleranciát követelő – gy r számú –  rtelmis get kiveti a társadalom (Paul-Emile Borduas esete). A québeci társadalmi átalakulás, az  n. csendes forradalom a liberálisok 1960-as választási győzelmével kezdődik. Ennek folyamán egy  r s, szélsőséges irányzatokat (guevarizmus stb.) sem nélkülöző independista mozgalom születik.⁶

Kanada önálló külpolitikája, diplomáciai tevek nysege az első világháború után kezd formálódni. Ennek első megnyilv n l sa az ország részvétele – a brit delegáció tagjaként, de világosan elkülönülve – a b kekonzferenci n, amelynek okmányát alá is írja. 1920-ban pedig alapítója a Népszövetségnek. *Első alkalommal egyedül*, Nagy-Britannia nélkül 1923-ban ír alá egy halászati egyezményt az Egyesült  llamokkal. Az 1920-as években, m g mielőtt a westminsteri stat t m de jure is szentesit n  a függetlenséget, követséget állít fel néhány fővárosban (Washington, Párizs, Tokió). A második világháború alatt – bevezetve a hadkötelezettséget – egymill  kanadait soroztak be. Ebből 42 ezren vesztt k életüket a harcokban.

⁴ Uo. 313. o.

⁵ A québeci válság szociálpolitikai háttére. Ottawa, 1970. október 29. Magyar Országos Levéltár (MOL) K l gyminiszterium iratai (K m), Kanadai Követség (Kanada) T k XIX-J-1-j 1970. 51. doboz 00664/8. sz. irat

⁶ A québeci kérdés jó összefoglalása magyarul: Molnár István János: *Kanada és a Québec-kérdés*. Logad Bt., Budapest, 1996.

Ottawa a nemzetközi feszültség növekedésének a kezdetén, 1947-ben felveti egy atlanti szövetség létrehozásának a gondolatát. Ugyanakkor harcol azért, hogy a NATO ne csak katonai szervezet legyen. Az ország külpolitikáját a hidegháború éveiben sem a konfrontatív attitűd jellemzi. A kanadai diplomaták szüntelenül keresik a dialógus lehetőségét. 1955-ben Pearson az első NATO-külgügyminiszter, aki Moszkvába látogat. Ő javasolja a szuezi háború idején ENSZ-békefenntartó erő létrehozását. Javaslatát meg is valósul, amiért Nobel-békedíjat kap. Az amerikaiak vietnami háborúja idején is a békés megoldást részesítene előnyben, s erről próbálja meggyőzni Washingtonot is. (Ezekben az években 50–150 ezerre tehető azoknak az amerikai fiataloknak a száma, akik a katonai behívó elől Kanadába menekülnek.) Ugyanakkor mindeme békítő szándék, hajlam soha egy pillanatra sem tette kétségessé a nyugati politikai-védelmi rendszerhez való tartozást.⁷

A két ország kapcsolatainak legkorábbi „követei” a Magyarországról kivándorlók voltak. Az elsők az 1880-as években érkeztek.⁸ Sok magyar érkezett Kanadába az 1920-as években. Az 1931-es census szerint 40 ezer magyar élt az országban.⁹ Tekintettel a magyarok növekvő számára, Budapest 1922-ben Montrealban főkonzulátust, 1927-ben Winnipegben pedig konzulátust nyitott.¹⁰

A második világháború alatt – a szembenálló táborhoz tartozván – megszakadtak a kapcsolatok Kanada és Magyarország között. Miután a britek megszakították hazánkkal a diplomáciai kapcsolatot, Ottawának is reagálnia kellett. Mackenzie King miniszterelnök 1941. április 8-án a Képviselőházban a következőket mondta: „Őfelsége budapesti követe megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Magyarországgal. Nekünk ebben az országban nincs semmilyen diplomáciai misszió. Tehát nincs kit visszahívunk. Van viszont két magyar konzulátus Kanadában és velük kapcsolatban intézkedéseket kell tenni. S ez a konzulátusok azonnali bezárása.” Indoklás: a Jugoszlávia elleni agresszió. Másrészt pedig Nagy-Britannia is megsza-

⁷ A kanadai külpolitika alapelveire, főbb etapjaira ld. André Donneur: *Politique étrangère canadienne*. Guérin universitaire, Montreal, 1994.

⁸ Egy honfitársunk, Budai Parmenius István (1555–1583) már az újkor hajnalán megfordult a még éppen csak születő Kanadában. Sir Humphrey Gilbert expedíciójának tagjaként ért a mai Newfoundland földjére. 1583-ban latin nyelvű versben örökítette meg élményeit. Ugyanezen évben hazafelé tartva hajótörést szenvedett és a tengerbe veszett. Kropf Lajos: Budai Parmenius István. *Századok*, 1889. 150–154. o.

⁹ John Murray Gibbon: *Canadian Mosaic. The Making of a Northern Nations*. Toronto, 1938. 354. o.

¹⁰ A kivándorlásról, a kanadai életről stb. ld. Bakó Ferenc: *Kanadai magyarok*. Gondolat, Budapest, 1988.

kította a diplomáciai kapcsolatokat. Ám ebből nem következik – folytatja a miniszterelnök –, hogy ellenséggként kezeljék a kanadai magyarokat, mert „a kanadai magyarok óriási többsége, legyen az magyar állampolgár vagy honosított, lojális és törvénytisztelő. Mindaddig nem háborgatjuk őket, amíg viselkedésük megfelel törvényeinknek és összeegyeztethető azokkal az állampolgári kötelezettségekkel, amelyeket törvényeink, tekintet nélkül etnikai vagy nemzeti származásra, Kanada minden lakójától megkövetel.”¹¹

1942. január 21-én ugyancsak a miniszterelnök – Pearl Harbor következményeként – bejelenti a hadiállapotot Magyarországgal. Ezt követően 1948 szeptemberéig a svéd követség látja el a magyar érdekek képviseletét. Ezután pedig, egészen 1964-ig, a diplomáciai kapcsolatok felvételéig, Lengyelország.

A bővülő, de rendezetlen kapcsolatok időszaka, 1947–1963

A szövetségesek 1947 februárjában írták alá a békeszerződést Magyarországgal, amely ekkor vált szuverén állammá. Kanada, a dokumentum aláírójaként, jogilag elismerte Magyarországot. Tehát formálisan nem volt semmi akadály, hogy a két ország diplomáciai kapcsolatot létesítsen. A nemzetközi politikai légkör azonban még hosszú ideig nem kedvezett a legmagasabb szintű kapcsolat megteremtésének. Kétségtelen az is, hogy különösebb, rendkívüli érdeke ekkor még egyik országnak sem fűződött ahhoz, hogy rendezett és széles, mély kapcsolatot alakítsanak ki. Ennek ellenére próbálkozások mindkét oldalról történtek.

Magyarország az 1940-es évek végére szorosan betagozódott – vagy inkább bekenyszerítették – Moszkva függőségi zónájába, a bolsevizált Kelet-Európába. Az 1950-es évek közepéig, de különösen Sztálin haláláig a kelet-európai országok külpolitikai tevékenysége gyakorlatilag Moszkva utasításainak szervilis végrehajtására, illetve a „béketáboron” belül kialakított kétoldalú kapcsolatokra szűkölt. A Szovjetunió Kommunista Pártjának (SZKP) XX. kongresszusa (1956. február), illetve a magyarországi antisztálinista felkelés 1956 októberében változtatott ezen a helyzeten. A Moszkva-függőség megmaradt, de bővültek a lehetőségek, amelyekkel Magyarország mind a bel-, mind a külpolitikában jól élt. Ezt bizonyítja az ország nemzetközi tekintélyének növekedése az 1960-as évek közepétől, miután a magyar kérdés lekerült az ENSZ-közgyűlés napirendjéről. A diplomáciai kapcsolatok számának növekedése jól jelzi a megnövekedett külpolitikai aktivitást: 1956 és 1965 között 35 országgal létesítettünk diplomáciai kapcsolatot, közülük 17-tel nagykövetségi szinten.¹²

¹¹ Débats. Chambre commune, 1941. vol. III. 2301. o.

¹² Puja Frigyes: *Magyar külpolitika*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1980. 171–172. o.

A második világháború után a diplomáciai kapcsolatok nagykövetségi szintű felvételére magyar részről hangzott el az első javaslat 1948-ban. A kanadai főbiztos káderhiányra hivatkozva főkonzulátust javasolt és márciusban a beleegyezését is adja, hogy a magyarok Ottawában megnyissák a képviselőket.¹³ Az ügynek azonban nem lett folytatása, aminek minden bizonnyal az is oka volt, hogy Mindszenty hercegprímásnak, a magyar katolikus egyház fejének a letartóztatása nagy nemzetközi felháborodást váltott ki és negatívan befolyásolta Magyarország kapcsolatait a demokratikus államokkal. A Mindszenty-ügynek komoly parlamenti visszhangja is volt Kanadában. Egyházi személyek kérték körzetük képviselőjét, hogy a parlamenti szószékről is ítéljék el a magyar kormányt.¹⁴

Egy évvel később Budapest javasolja konzulátus felállítását Torontóban, mivel ott kb. 20 ezer magyar él, köztük sok olyan, aki szimpatizál a szocialista munkásmozgalommal. Kanada londoni főbiztos-helyettese lát lehetőséget a javaslat megvalósítására. Az ottawai kormány azonban 1949. november 23-án közölte a londoni magyar követtel, hogy „a kanadai magyar konzulátus létesítéséhez jelenleg nem járulhat hozzá”. Az elutasítás oka az, hogy „a konzulátus léte megosztaná a kanadai magyarokat s fokozná az ellentéteket a körükben kialakult két tábor között”. Vagyis a magyarországi rendszerrel szimpatizálók és ellenzők között.¹⁵

A tapogatózások és a próbálkozások a kapcsolatok felvételére nem szüntek meg ezután sem, azonban minden alkalommal megfeneklettek. Egyik fél sem foglalt azonban el szélsőséges álláspontot, s fenntartotta a lehetőséget.

1953-ban Londonon keresztül kezdeményezték konzulátus felállítását. A kanadai fél azonban elutasította.¹⁶

1954-ben, miután Sztálin halálával Moszkva szorítása némileg enyhült, magyar részről került elő a javaslat. A törekvés komolyságát – szemben a korábbiakkal – mutatja, hogy a Bem rakpart (a magyar Külügyminisztérium – JNL) Surányi Jenőné kereskedelmi tanácsost tanulmányútra küldte Kanadába a lehetőségek felmérésére. A kilencnapos útról (1954. január vége–február eleje) 13 oldalas beszámoló jelentés készült. A kereskedelmi tanácsos asszony január 30-án érkezett Ot-

¹³ Feljegyzés a magyar–kanadai kapcsolatok alakulásáról. 1955. november 10. MOL Küm Kanada Tük 1955–1964. XIX-J-1-j 1. doboz 009739 sz. irat.

¹⁴ Débats. Chambé commune, 1949. 145., 787–789. o.

¹⁵ Kapcsolat Kanadával. Budapest, 1954. március 29. MOL Küm Kanada Adm 1945–1964. XIX-J-1-k 1. doboz, 04146/1. sz. irat. Az ellentétek fokozásához a magyar emigráción belül az is hozzájárult, hogy a világháború után a Kanadába menekült nyilasok szították a vitát.

¹⁶ Javaslat a magyar–kanadai kapcsolatokra vonatkozó tárgyalásokra. Budapest, 1964. május 11. MOL Küm Kanada Tük 1955–1964. XIX-J-1-j 1. doboz 144/64 sz. irat.

tawába, ahol tárgyalt Neyenhusszal, a kereskedelmi minisztérium európai osztályának vezetőjével, aki a több mint két óráig tartó megbeszélés alatt „rendkívül szívélyes és előzékeny volt”.¹⁷ A február 3-án folytatott megbeszélésen Neyenhus „kijelentette, hogy Kanada szívesen hajlandó a kereskedelmi kapcsolatok és üzletkötések kiterjesztésére Magyarországgal. Nyíltan megmondta, hogy nekik erre szükségük van.”¹⁸ Kanada azért favorizálta különösen a kereskedelmi kapcsolatokat, mert nemzeti jövedelmének 30%-a exportból származik és „stratégiai anyagokon kívül” minden más árufajta szállítására hajlandó.

A magyar kereskedelmi tanácsos ezt követően Torontóba utazott, ahol az S. Blinick Company Ltd. cég tulajdonosával találkozott. A kanadai vállalkozó magyar gyümölcs- és élelmiszerszállítás iránt érdeklődött. Megjegyezte még, hogy esetleg a következő árucikkek lehetnek sikeresek a kanadai piacon: sportcikkek, ötvös árúk, üvegfajták, hímezett blúzok és paprika. A magyar gazdasági diplomata felkereste még a városban székelő, „haladónak” nevezett Hungarian Film Distributors vállalatot, amely az egész országban sikerrel forgalmazta a *Valahol Európában* c. filmet.

A tanulmánnyal felérő beszámoló figyelmeztetésként is felfogható javaslattal zárul: „Amennyiben a kanadai piacot meg akarjuk nyerni vállalatainknak – az eddigi megfigyelésem szerint – a bonyolítások terén pontosan be kellene tartaniuk a minőségi, valamint a szállítási határidők tekintetében kötött megállapodásokat. Késedelmes, minőségileg nem kifogástalan szállításokkal igen könnyen elveszthetik vevőiket.”¹⁹

A korabeli erősen centralizált, politikai szempontok alapján irányított, a termelékenységet és a minőséget csak teoretikusan ismerő magyar gazdaság erre képtelen volt. Történtek ugyan nagyon halvány próbálkozások Nagy Imre miniszterelnöksége idején (1953–54) arra, hogy némi dinamizmust adjanak a gazdaságnak és csökkentsék a politika beavatkozását. Ezek azonban eredménytelenek maradtak.

Az év őszén, októberben Kanada varsói követségének ügyvivője javasolja a magyar nagykövetnek a diplomáciai kapcsolatok felvételét és kereskedelmi egyezmény megkötését. Ezt az 1954-es kezdeményezést a magyar külügyminisztérium egy későbbi dokumentuma úgy minősítette, hogy „a kanadaiak valószínűleg csak szondázásnak tekintették”.²⁰

1955 februárjában a londoni magyar követ érdeklődött az elmúlt év októberében megfogalmazott javaslat fejleményei iránt. Május 27-i válaszában azonban

¹⁷ Kanadai utazás, Budapest 1954. február 22. MOL Küm Kanada Adm 1945-1964. XIX-J-1-k. 1. doboz, 04146. sz. irat.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Uo.

²⁰ Javaslat a magyar–kanadai kapcsolatokra vonatkozó tárgyalásokra. Budapest, 1964. május 11. MOL Küm Kanada Adm 1955–1964. XIX-J-1-j. 1. doboz. 144/64 sz. irat.

Robeson kanadai főmegbízott nem találta megfelelőnek az időt a javaslat megvalósítására, mert Magyarországon üldözik a katolikus egyházat s a diplomáciai kapcsolat létesítése a kanadai jelentős számú katolikus hívőben ellenszenvet váltana ki, és belpolitikai gondokat okozna.²¹

Ugyanezen év májusában az argentinai magyar követ vetette fel a kanadai nagykövetnek Buenos Airesben a diplomáciai kapcsolatok rendezését. A nagykövet – amint azt korábban is többször tették a kanadaiak – azzal tért ki, hogy az új követségek felállításának pénzügyi következményeire mutatott rá. De hangsúlyozta, hogy híve a kapcsolatoknak.²² Mondhatjuk, hogy a kapcsolatok rendezését a kanadai fél „lebegtette”, a kedvező politikai körülményeket várta, hogy a döntő lépést megtegye.

Ottawa a kereskedelmi kapcsolatok terén is igyekezett fenntartani az érintkezést. Még a hidegháború „legfórróbb” időszakában – a koreai háború idején – sem mulasztotta el, hogy meghívja Magyarországot a torontói vásárra. Budapest azonban az 1950. december 6-i keltezésű meghívásra néhány nappal később már elutasítással válaszolt, „technikai okokra” hivatkozott.²³

1953 júliusában újabb meghívást kapott a magyar kormány az 1954. május 31. és június 11. között megrendezésre kerülő vásárra. Az 1953. december 15-i válaszában Budapest elfogadta a meghívást. A következő év március 1-jén viszont a külkereskedelmi minisztérium úgy dönt, hogy Magyarország mégsem vesz részt a vásáron, „mert a vásár igazgatósága nem tudott megfelelő helyet biztosítani.”²⁴

A kultúra területén is történtek próbálkozások a kapcsolatok kialakítására. 1947-ben a Kanadai Parlamenti Könyvtár jelezte, hogy szívesen fogadna angol nyelven megjelent magyar kiadványokat. Cserébe hajlandó lenne természettudományos folyóiratokat küldeni. Hornyanszki Miklós, az Ontariói Művészeti Iskola rézkarctanára a művészeti kapcsolatok kialakításán fáradozik.²⁵ A magyar és kanadai képzőművészeti kiadványok, albumok cseréjére is sor került a magyar kulturális szervek és a National Gallery of Canada között Avram Yanovsky grafikus közreműködésének köszönhetően. 1954 januárjában a magyar fél kezdeményezte Mó-

²¹ Feljegyzés a kanadai–magyar kapcsolatok alakulásáról. Budapest, 1954. november 10. MOL Küm Kanada Tük 1955–1964. XIX-J-1-j. 1. doboz. 009739. sz. irat.

²² Kanada nagykövetével folytatott beszélgetés. Buenos Aires, 1955. június 14. MOL Küm Kanada Tük 1955–1964. XIX-J-1-j. 1. doboz. 005711. sz. irat.

²³ A levél és a válasz: MOL Küm Kanada Adm 1945–1964. XIX-J-1-k. 1. doboz. 7029/5/6-4. sz. irat.

²⁴ Uo. 010876. és 03352. sz. irat. Magyarország először 1963-ban vesz részt a torontói vásáron.

²⁵ Uo. 12939. sz. irat.

ricz Zsigmond novelláinak kiadását Kanadában a baloldali magyarok *Munkás* c. lapja révén.²⁶

A kulturális kapcsolatok területén jelentős eseménynek mondható egy négytagú értelmiségi küldöttség látogatása az anglofon Kanadából 1954. október 12. és 27. között a Kulturális Kapcsolatok Intézetének meghívására. A tartózkodásukról készült jelentésből információkat kapunk a delegáció tagjairól, programjukról és szerzett benyomásaikról.²⁷

A jelentés pozitív véleményt formál valamennyi tagról. Kiemeli az imént említett *Avram Janovskyt* a munkásmozgalomban végzett tevékenységéért. Sok múzeumot és képzőművészeti kiállítást látogatott meg, s találkozott Barcsay Jenő kiemelkedő festővel és grafikussal is. Művészeti kvalitásait tekintve a jelentés írója „közepes tehetségnek” nevezi. Néhány rajzát közlésre javasolja a *Ludas Matyi* c. szatirikus hetilapban. A delegáció „legértékesebb tagja” *Joe Wallace* költő, aki nyilatkozott a Magyar Rádióban, részt vett istentiszteleteken (majd megállapította, hogy szabad vallásgyakorlás van) és hosszan elbeszélgetett Szabó Pál íróval. *Margaret Fairley* szerkesztő a parasztság helyzete iránt érdeklődött, ellátogatott a Gödöllői Agrártudományi Egyetemre is. Találkozott Szabó Pál és Veres Péter íróval, ami érthető, hiszen mindkettő paraszti származású és a falu világát örökítik meg műveikben. *Marwyn Marks* könyvterjesztőt elsősorban a filmek és a könyvesboltok, a könyvkiadók érdekelték. Ő is találkozott Veres Péterrel. Javasolta, hogy fordítsanak angolra vagy franciára magyar szépirodalmi alkotásokat és szervezzenek (fotó)kiállításokat Magyarországról Kanada városaiban.

Még ha erősen politikai indíttatású is volt a delegáció összetétele és látogatása, akkor is értékelendő, hiszen a korra jellemző gyér kapcsolatok között jelentősnek mondható a szerepe. Ha szűk körben is, de a látogatás segítette a két ország kölcsönös megismerését.

A diplomáciai (és kereskedelmi) kapcsolatok kérdése 1956-ban jutott a legközelebb a rendezéshez. Az év márciusában a minisztertanács engedélyezte 300 ezer tonna gabona vásárlását Kanadától, amelynek felére Ottawa hitelt is adott volna. A kereskedelmi tárgyalások szeptemberben kezdődtek, s ezek egyik célja a diplomáciai kapcsolatok rendezése is volt. A tárgyalások vezetőjét, a külkereskedelmi minisztérium osztályvezetőjét a kormány felhatalmazta arra, hogy már a megbeszélések kezdetén említse meg a diplomáciai kapcsolatok fontosságát. Ám azt, hogy ilyen tartalmú tárgyalások lefolytatására is felhatalmazása van, csak akkor, ha pozitív előrehaladás tapasztalható. Közben találkozzon minél több külügyi tisztségviselővel s állandóan konzultáljon a szovjet, lengyel, cseh és jugoszláv nagykövet-

²⁶ Uo. 02766. sz. irat.

²⁷ Jelentés a négytagú kanadai angol delegáció magyarországi tartózkodásáról. 1954. október 12–17. MOL Küm Kanada Tük 1955-1964. XIX-J-1-j. 3. doboz 027 87/6. sz. irat.

tel.²⁸ A tárgyalások maximális céljaként a diplomáciai kapcsolatok megteremtését jelölték meg. Ha ez nem sikerül, akkor – minimális célként – bármilyen hivatalos kapcsolat megfelelő lenne. Elsősorban azért – indokolta a minisztertanács –, mert sok magyar él Kanadában. Nyomatékosan felhívták a tárgyalások vezetőjének figyelmét arra, hogy a sajtó semmilyen körülmények között ne szerezzen tudomást a tárgyalásokról, és még arra is, hogy „tapintatosan kerülje a haladó magyarság vezetőivel való szorosabb kapcsolatot.”²⁹

A tárgyalások azonban alig, hogy elkezdődtek, már meg is szakadtak a magyarországi felkelés miatt. Leverése után Kanada nagyszámú magyar emigránst fogadott. Pickersgill bevándorlási miniszter 1957. január 27-i képviselőházi felszólalásában arról számolt be, hogy január végéig mintegy 15 ezer magyar érkezett az országba.³⁰ A bevándorlási miniszter különösen támogatta a Soproni Erdőmérnöki Egyetem több mint 200 diákjának a befogadását.³¹

A magyar forradalom egyébként jelentős hatással volt a Kanadai Kommunista Pártra, hasonlóan a világ többi kommunista pártjához. Erről Tim Buch, a párt főtitkára számolt be a londoni magyar követségen tett látogatásakor. A főtitkár, aki Kinából hazatérőben állt meg Londonban, arról beszélt, hogy az SZKP XX. kongresszusa és a magyarországi „ellenforradalom” hatására „a pártban komoly ellentétek támadtak”, s a párttagságnak – előzetes számítások szerint – mintegy 20–22%-át veszítették el.³² A bomlás nyomán támadt viták következtében a politikai bizottságban is szakadás következett be 1957 elején. A testület leváltotta Tim Buchot, a központi bizottság viszont megsemmisítette a döntést. Ezután néhányan új pártot akartak – sikertelenül – alapítani. Tim Buch szerint a kanadai magyar baloldal nem ingott meg, s lapjuk, a *Kanadai Magyar Munkás* szerkesztője továbbra is tagja a központi bizottságnak. Ennek az állításnak viszont ellentmond maguknak a kanadai baloldali magyaroknak a véleménye, amelyről a washingtoni magyar követség számol be. E szerint a forradalom leverése után jelentősen csökkent a lapot előfizetők száma, sőt egyesek új lap indításával is próbálkoztak.³³

A diplomáciai kapcsolatok rendezésének ügye 1956 után sem került le a napirendről. Ekkor azonban a kanadai elutasítás alapvető oka politikai volt: Ottawa –

²⁸ Utasítás a tárgyalásokhoz. Budapest, 1956. augusztus 31. MOL Küm Kanada Tük 1955–1964 XIX-J-1-j. 1. doboz. 001710/1. sz. irat.

²⁹ Uo.

³⁰ Débats. Chambre commune, 1957. 693. o.

³¹ Hidas I. Péter: Menekült magyar egyetemisták Kanadában 1956–57-ben. In: 1956. *Évkönyv*. 1994. 1956-os Intézet, Budapest, 1995. 125–136. o.

³² A kanadai párt főtitkárának látogatása a követségen. London, 1958. február 7. MOL Küm Kanada Tük 1955–1964. XIX-J-1-j. 3. doboz. 001647. sz. irat.

³³ Feljegyzés a kanadai pártról. Washington, 1959. március 24. MOL Küm Kanada Tük 1955–1964. XIX-J-1-j. 1. doboz 00306/9. sz. irat

hasonlóan a többi nyugati hatalomhoz – nem tartotta legitimnek a Kádár-kormányt. Ennek ellenére nem zárkózott el a megbeszélések előtt.

1957 decemberében Ustor Endre, Magyarország ENSZ-delegátusa, miután New Yorkban tárgyalt kanadai diplomatákkal, Ottawába utazott és két alkalommal is – december 6-án és 10-én – megbeszéléseket folytatott T. P. Malone-nal, a külügyminisztérium konzuli osztályának vezetőjével egy konzulátus esetleges megnyitására. A kanadai diplomata a családegyesítés fontosságát hangsúlyozta. Ustor Endrének az első megbeszélés után „úgy tűnt, hogy hajlanak (ti. a kanadaiak – JNL) a diplomáciai kapcsolatok rendezésére”.³⁴ A második találkozó után azonban egyértelművé vált, hogy – Malone megfogalmazása szerint – „a kanadai kormány ez idő szerint nem óhajtja kiszélesíteni a kapcsolatait”.³⁵

A kanadaiak is igyekeztek tájékozódni a magyarországi viszonyokról. 1958 tavaszán a prágai kanadai követség ideiglenes ügyvivője néhány napos látogatást tett Budapesten. A csehszlovákiai magyar nagykövet jelentése szerint a kanadai diplomata igen pozitív benyomásokat szerzett a magyar fővárosban. „Egészen másként képzelte el a helyzetet a nyugati lapok jelentése alapján. Véleménye szerint Magyarországon teljesen normális élet folyik.”³⁶

Bármennyire kedvező is volt a diplomata véleménye, az ENSZ-közgyűlés napirendjén szereplő magyar ügy továbbra is akadályozta a politikai kapcsolatok fejlődését. A kanadai közvélemény emiatt minden komolyabb kapcsolatépítést elutasított Magyarországgal. Ezt erősíti meg Kanada washingtoni nagykövetségének kulturális és sajtóattaséja, Alison Hardy abban a beszélgetésben, amelyet a magyar követség munkatársával folytatott 1960 tavaszán. Az attasé szerint országa kulturális kapcsolatai több szocialista országgal (Szovjetunió, Csehszlovákia, Lengyelország) jelentősen javultak. Ellenben „Magyarország vonatkozásában nem mutatkozott jelentős javulás. Ennek okát elsősorban abban látja, hogy a magyar kormány nem engedi be az ENSZ-megbízottat, s ezt kihasználva a képviselők jelentős része helytelenítene minden olyan kezdeményezést, amely a magyar–kanadai viszony javítását tűzné ki célul. Példa erre a parlamentben most lezajlott külügyi vita. A felszólalók a kapcsolat ellen voltak, elítélték a magyar kormányt. Tapasztalatai szerint a kanadai külügyminisztérium hajlandó lenne tárgyalni a két ország közötti kapcsolatok alakulásáról, jelen pillanatban azonban még nem tartják alkalmasnak az időt arra, hogy ezt a kérdést felvessék a képviselők és a kormány tagjai előtt.”³⁷

³⁴ Jelentés a kanadai kapcsolatok felvételére irányuló kiküldetéséről. Budapest, 1957. december 11. MOL Küm Kanada Tük 1955–1964. XIX-J-1-j. 1. doboz 005699 sz. irat.

³⁵ Uo.

³⁶ A kanadai ideiglenes ügyvivő látogatása Budapesten, Prága, 1958. március 21. MOL Küm Kanada Tük 1955.1964. XIX-J-1-j. 1. doboz. 002627. sz. irat.

³⁷ Beszélgetés Alison Hardy kanadai kulturális és sajtóattaséval. Washington, 1960. március 21. MOL Küm Kanada Tük 1955-1964. XIX-J-1-j. 1 doboz. 003124. sz. irat

Az attasé javasolja, hogy a magyarok használják ki a kulturális szervezetek nyújtotta lehetőségeket, mert Kanadában szívesen látnak ilyen szervezeteket a szocialista országokból.

A diplomáciai kapcsolatok létrejötte

A kereskedelmi egyezmény megkötésére irányuló tevékenység folyamatában komoly szerepet játszott R. K. Thomson, Kanada bécsi követségének kereskedelmi tanácsosa, aki 1958 és 1961 között többször találkozott a magyar fél megbízottjaival. Először 1958 novemberében járt Budapesten a magyar gazdaság helyzetének felmérése céljából. Pont egy évvel később a kanadai kereskedelmi miniszter helyettese, James A. Roberts Ottawában fogadta a Medimpex nevű magyar vállalat vezérigazgatóját. A nem hivatalos megbeszélés folyamán „a miniszterhelyettes kijelentette, hogy ő a maga részéről szívesen venné, ha a két ország között a jövőben tárgyalások indulnának.”³⁸ Ezután valamennyi kanadai–magyar megbeszélésen állandó visszatérő téma lesz a kereskedelmi megállapodás kérdése. Ilyenkor a kanadaiak mindig hangsúlyozták a búzaeladás fontosságát. Egyre inkább úgy tűnt, hogy a diplomáciai kapcsolatok megteremtéséhez a búzavásárlást is tartalmazó kereskedelmi egyezmény megkötésén keresztül vezet az út.

Thomson 1961 augusztusában elkísérte budapesti látogatásra a kanadai földművelésügyi miniszterhelyettes, S. I. Chagnont és két munkatársát. A küldöttség el látogatott Martonvásárra, a Mezőgazdasági Kutatóintézetbe, a Bábolnai Állami Gazdaságba és a Balaton környékére, ahol a gyümölcs- és szőlőtermelés felől érdeklődött. A látogatás végén Chagnon agráregyetemi hallgatók cseréjére tett javaslatot.³⁹ A miniszterhelyettes megbeszélést folytatott még a külkereskedelmi minisztériumban is, ahol ígéretet tett, hogy hazatérve fel fogja vetni a kereskedelmi megállapodás kérdését.

A kanadaiak számára a mezőgazdasági termékek – főként a búza – eladása különösen akkor vált fontossá, amikor Nagy-Britannia tárgyalásokat kezdett a Közös Piacba történő belépésről. Az angol belépés ugyanis diszkriminálta volna a kanadai búzát, éppúgy, mint valamennyi nemzetközösségi terméket. Hiszen éppen ez volt az a probléma, ami miatt a csatlakozási tárgyalások elhúzódtak: az angolok szereték volna – kivételek biztosításával – „magukkal hozni” a nemzetközösségi termé-

³⁸ 1956 óta történt kezdeményezések a magyar–kanadai kereskedelmi megállapodás ügyében. Budapest, 1961. szeptember 6. MOL Küm Kanada Tük 1955-1964. XIX-J-1-j. 3. doboz. 007193. sz. irat.

³⁹ Kanadai mezőgazdasági küldöttség látogatása Magyarországon, 1961. augusztus 17–20., Budapest, 1961. augusztus 30. MOL Küm Kanada Adm 1945–1964. XIX-J-1-k. 1. doboz 006765. sz. irat. *Népszabadság*, 1961. augusztus 20. (rövid hír)

keket is. Ezt viszont Brüsszel, elsősorban a franciák nyomására, elutasította. Értethető, hogy Kanada nem nézte jó szemmel a brit csatlakozást. Így az 1960-as években különösen jól jöttek Kanada számára a kommunista országok, köztük Kína és a Szovjetunió, gabonavásárlásai, mintegy mentőövet dobva a kanadai farmereknek.⁴⁰

A lengyelek is a „búzavásárlási vonalat” erősítették. Varsó 1962-ben 300 ezer tonna búzát vásárolt Kanadától. Wolniak, Lengyelország kanadai nagykövete az üzletkötés előtt gyakran folytatott megbeszélést Hamilton mezőgazdasági miniszterrel. Ilyenkor mindig szó esett Magyarországról is, amiről a budapesti lengyel nagykövetségen keresztül tájékoztatta a magyar kormányt. Ezekből az derült ki, hogy a körülmények kedvezőek a magyar–kanadai tárgyalások elindításához: „Hamilton kanadai mezőgazdasági miniszter Wolniak kanadai lengyel nagykövettel folytatott beszélgetése során bizalmasan közölte, hogy szeretnének néhány szocialista országnak, köztük Magyarországnak búzát eladni. Miután Hamilton általában kedvezően nyilatkozott a magyarokról, Wolniak elvtársnak az volt az érzése, hogy itt nemcsak búza eladásról van szó, Wolniak elvtárs szerint az atmoszféra jelenleg megfelelő lenne arra, hogy a diplomáciai kapcsolatok felvételéről – nem hivatalosan – tárgyaljanak a kanadaiakkal, pl. amennyiben Kanadába küldenének egy delegációt kereskedelmi tárgyalások folytatására, akkor ezt az alkalmat fel lehetne használni arra, hogy tapogatódzunk a diplomáciai kapcsolatok felvételének lehetőségéről.”⁴¹ A magyar külügyminisztérium kérte Wolniak nagykövetet, hogy közölje Hamiltonnal a magyarok tárgyalási készségét, amelybe „megfelelő feltételekkel gabona vásárlása is beleillik”. Azt is hozza a miniszter tudomására, hogy európai útja során (Lengyelország, Csehszlovákia) szívesen látnák Magyarországon is.

Budapesten a pártközpont számára készített, szigorúan bizalmas, nem dátumozott, nem aláírt – de 1962-re datálható – jelentés máshonnan származó információkra alapozva is megerősítette a lengyel nagykövet véleményét. A dokumentum szerint „a jelenlegi politikai és gazdasági helyzet egyaránt alkalmas gabonavásárlással egybekötött kezdeményező diplomáciai lépések megtételére a magyar–kanadai kapcsolatok rendezése érdekében. Világosan kell látni, hogy a kanadai kormány elsősorban az ez évi rekordtermés eladása és ezen keresztül a farmerek szavazatainak megszerzése terén érdekelt. Magyarország ugyanakkor elsősorban a diplomáciai, konzuli és kereskedelmi kapcsolatok rendezésére, de bizonyos mértékig búzaimport igényeink kielégítésére is törekszik.”⁴² A jelentés írójának kérésére –

⁴⁰ Bruce Muirhead: The Development of Canada's Foreign Economic Policy in 1960's: the case of the European Union. *Canadian Historical Review*, 2001. 4. sz. 690. o.

⁴¹ Hamilton földművelésügyi miniszter meghívása. Budapest, 1962. szeptember 14. MOL Küm Kanada Tük 1955–1964. XIX-J-1-j. 1. doboz. 26-007215/2. sz. irat.

⁴² Kanadai–lengyel búzavásárlás, valamint a magyar–kanadai kapcsolatok esetleges rendezése. MOL Küm Kanada Tük 1955–1964. XIX-J-1-j. 1. doboz. 26-007215/2 sz. irat.

„magánkezdeményezéses alapon” – Franz Pick ismert közgazdász New Yorkban tárgyalt a Világbank washingtoni konferenciáján részt vett kanadai küldöttség tagjaival, Fleming igazságügy-miniszterrel, Rasminskyvel, a Kanadai Nemzeti Bank elnökével és Plumptre pénzügyminiszter-helyettessel, akik megerősítették, hogy országuk kész tárgyalásokra egy megfelelő felhatalmazással rendelkező magyar delegációval a gabonavásárlásról. A diplomáciai kapcsolatok rendezését illetően viszont őszintén megmondták, hogy abban nem kompetensek. Ezekből a tapasztalatokból a jelentés írója határozott következtetést von le: „A kanadaiakkal csak abban az esetben lehet és szabad most tárgyalásokba bocsátkozni, ha magyar részről elhatározott szándékunk van bizonyos komolyabb mennyiségű gabonát vásárolni.”⁴³ A magyar fél további lépéseit már ez a vélemény határozta meg.

1963 márciusában a washingtoni magyar követség két munkatársa Kanadába utazott, hogy a lengyel követség, illetve kanadai üzletemberek segítségével egyenesse a tárgyalások útját. Március 20-án a két magyar diplomata a lengyel követség közreműködésének köszönhetően találkozott J. B. Seabornnal, a külügyminisztérium kelet-európai osztályának vezetőjével, aki a kapcsolatfelvételnek két akadályát látta: az új kapcsolatok mindig jelentős kiadással járnak, illetve hogy Kanada a Nemzetközösség országait részesíti előnyben az új kapcsolatok kialakításakor. Ám mintegy biztatásként hozzátette azt is, hogy ha sorra kerülnek a szocialista országok, akkor Magyarország lesz az első. Közölte azt is, hogy „Kanada részére elsősorban kereskedelmi lehetőségek az érdekesek és a két országnak ezen a vonalon kellene egymáshoz közeledni.”⁴⁴

Ugyanezen út alatt a két magyar diplomata találkozott Stanley Stangerrel, a Guardian Trust Company elnökével, „aki rengeteget utazik és a szocialista országokkal való kereskedelem mellett foglal állást”.⁴⁵ A kanadai üzletember már kapcsolatba is lépett a kereskedelmi miniszterrel s felajánlotta azt is, hogy az esetleges ideiglenes magyar kereskedelmi megbízott kezdetben működhetne az ő vállalata égisze alatt. Úgy tűnik tehát, hogy ekkorra a kanadaiakban is megerősödött a kapcsolatok létesítésének a szándéka. Meg kell jegyeznünk, hogy erre az időre – 1963-ra – esik az ország külpolitikai helyzetének normalizálódása is, ebben az évben látogat Magyarországra U Thant, az ENSZ főtitkára.

A washingtoni és az ottawai lengyel nagykövet szerint Kanada Magyarországgal való kapcsolatépítését befolyásolja az Egyesült Államok magatartása is. A két nagykövet úgy látja, hogy a kanadaiak „a normális diplomáciai képviselő felállítá-

⁴³ Uo.

⁴⁴ Látogatás a kanadai külügyminisztériumban. Washington, 1963. április 25. MOL Küm Kanada Tük 1955–1964. XIX-J-1-j. 1. doboz 004021. sz. irat.

⁴⁵ Stanley Stranger elképzelései Kanada és Magyarország közötti kapcsolat megjavítása érdekében. Washington, 1963. április 25. MOL Küm Kanada Tük 1955–1964. XIX-J-1-j. 3. doboz. 004022. sz. irat

sát arra az időre halasztják, amikor már Magyarország az Egyesült Államokkal is rendezte a követállítási kérdését. Ugyanakkor Magyarország az első helyen áll azon országok között, amelyekkel Kanada diplomáciai kapcsolatra akar lépni. A kubai–kanadai viszony⁴⁶ miatt és egyéb problémák következtében a kanadai kormány nem akar vitát az Egyesült Államokkal a Magyarországgal felveendő esetleges kapcsolatok miatt.⁴⁷

Az ottawai lengyel nagykövet ugyanakkor azt is határozottan állította, hogy „minden reális lehetőség megvan a gazdasági kapcsolatok felvételére. Ha a magyar kormány szükségesnek tartaná a kanadai piacra való bejutást – megfelelő mennyiségű, több évre szóló búzavásárlási kötelezettség vállalás alapján –, rövid idő alatt lehetne kereskedelmi egyezményt kötni, meg lehetne kapni a 'legnagyobb kedvezmény' elvét és kereskedelmi kirendeltséget lehetne felállítani Ottawában vagy Montrealban.”⁴⁸

Áprilisban Szabó László neves újságíró több hetet töltött Kanadában. Programját az ottani külügyminisztérium szervezte. Találkozott Seabornnal is, aki kijelentette: „Eltökélt szándékuk, hogy Magyarországgal rendezik a diplomáciai kapcsolatokat. A Budapestre készülő diplomaták már tanulják a magyar nyelvet.”⁴⁹

S valóban alig két héttel e kijelentés után a kanadaiak megtették a döntő lépést. Prágai nagykövetük 1964. április 29-én négy pontos emlékeztető⁵⁰ nyújtott át a magyar kormánynak, amelynek lényege a diplomáciai kapcsolatok felvételére tett javaslat volt. A konkrét javaslatok a következők voltak:

- kereskedelmi egyezmény kötése, aminek alapján Magyarország három éven keresztül vásárol búzát. Ehhez Kanada hitelt is biztosít;
- vagyoni jogi, pénzügyi problémák rendezése;
- egyezmény konzuli kérdésekről;
- a diplomáciai kapcsolatok felvétele.

A magyar kormány pozitívan reagált a javaslatokra és május 11-én döntött a tárgyalásokon résztvevő delegáció összetételéről. A küldöttség, amelynek a vezetője Mód Péter miniszterhelyettes lett, május 19-én már el is utazott Ottawába. A

⁴⁶ A Diefenbaker-kormány a kubai ún. rakétaválság idején nem áll ki azonnal az Egyesült Államok mellett, ami természetesen rosszallást vált ki Washingtonban.

⁴⁷ A magyar–kanadai viszony kérdése. Washington, 1964. január 6. Magyar Szocialista Munkáspárt Külügyi Osztálya iratai MOL M-ks-288 f. 32. cs. 11. óe.

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ Feljegyzés kanadai riport-utamról. Budapest, 1964. április 18. MOL Küm Kanada Tük 1955–1964. XIX-J-1-j. 1. doboz. 00610. sz. irat. Szabó László 9 részből álló cikksorozatban számolt be élményeiről a legnagyobb példányszámú lapban, a *Népszabadságban* 1964. április 19. és május 1. között.

⁵⁰ Javaslat a magyar–kanadai kapcsolatokra vonatkozó tárgyalásokra. Budapest, 1964. május 11. MOL Küm Kanada Tük 1955–1964. XIX-J-1-j. 1. doboz. 26-144/64. sz. irat.

tárgyalások már másnap elkezdődtek s alig két hét múlva véget is értek. A két fél megegyezett. Néhány, inkább technikai probléma merült fel: a vagyoni jogi kérdésekkel kapcsolatban szövegezési probléma, illetve a kanadaiak kérték, hogy a bűzavásárlás éves ütemezésben kerüljön a szövegbe. A magyarok jóváhagyásra hazaküldték az okmányt, amellyel szemben sem a párt, sem a kormány nem emelt kifogást. Június 9-én a tárgyalások hivatalosan is véget értek. Június 11-én Paul Martin külügyminiszter Mód Péternek címzett levelében megerősítette a diplomáciai kapcsolatok felvételét, amit ugyanazon a napon a Képviselőházban is bejelentett. Ugyanezt tette Michel Sharp kereskedelmi miniszter is a három évre szóló bűzavásárlási egyezményt illetően.⁵¹

Június 12-én valamennyi fontos kanadai lap fényképes rövid beszámolót közölt a szerződés megkötéséről. A lapok többsége a kereskedelmi szerződés aláírását tette a címekbe: Trade Pact with Hungary (*The Vancouver Sun*), Canada sign Trade Deal with Hungary (*The Gazette*). Mások a családegyesítést tartották fontosnak: Hungary to Ease Exit for Canada of Split Families (*The Globe and Mail*).

A budapesti lapok természetesen ugyanezt tették. Mód Péter a *Népszabadság*-nak adott hosszabb interjújában a diplomáciai kapcsolatok felvételének fontosságát méltatta, illetve azt, hogy ez megkönnyíti a 130–150 ezer főre tehető kanadai magyarság kapcsolattartását az óhazával. Beszélt arról is, hogy 1945 után többször történt közeledés a hivatalos kapcsolatok létrehozására, de a „közbejött akadályok” miatt ez sosem valósulhatott meg. A tárgyilagosnak és őszintének minősített tárgyalások egyik eredményének nevezte azt, hogy Magyarország hitelben vásárolhat gabonát.⁵²

A magyar nagykövetség félévvel később, 1965 decemberében már meg is nyílt Ottawában. A kereskedelmi kirendeltség pedig néhány héttel korábban Montrealban. 1965. február 1-jén a montreali lengyel főkonzulátus magyar érdekvédelmi osztálya beszüntette tevékenységét. Kanada prágai nagykövetét, Norman Bow-t akkreditálta Magyarországra is. A nagykövet 1965 májusában tett bemutatkozó látogatást Budapesten.

1965. július 26-án a Kanadai Televízió (CTV) *Tonight* c. műsorában bemutatott egy Magyarországon forgatott filmet „*Pillanatképek a magyar életről*” címmel. A csatorna hírszerkesztője, B. L. Marsh igen pozitívan nyilatkozott magyarországi útjáról (udvarias ellenőrzés a határon, kevés szovjet katona az utcákon, jó szálloda stb.).⁵³

⁵¹ Débats. Chambre commune 1964. vol. 4. 4369. o.

⁵² *Népszabadság*, 1964. június 20.

⁵³ Ebéd B. L. Marsh-sal, a CTV hírszerkesztőjével. Ottawa, 1965. július 5. MOL Küm Kanada Tük 1965. XIX-J-1-j. 69. doboz. 003475. sz. irat.

A magyar nagykövet 1965 tavaszán tárgyalta az Air Canada elnökével a Montreal–Budapest járat megindításáról, az idegenforgalmi kapcsolatokról. Meglátogatott öt egyetemet, megbeszélést folytatott a National Research Councilban. (Februárban Bronstein montreali fizikus előadást tartott a Szegedi Egyetemen.) Augusztusban a Montreali Nemzetközi Filmfesztiválon sikerrel mutatták be *Az álmodozások kora* c. magyar filmet. Felmerült még Kodály Zoltán esetleges kanadai látogatása is.⁵⁴

A nagykövet látogatást tett J. A. McCordichnál, a külügyminisztérium Kelet-Európa Osztályának vezetőjénél, aki büszkén mondta, hogy ő kezdeményezte a magyar–kanadai kapcsolatokat 1964 áprilisában. Ő hozta személyesen Budapestre azt az Emlékeztetőt, amelyben a tárgyalások megindítását javasolták.⁵⁵

A kapcsolatok jól alakultak a kereskedelem területén is. A forgalom növekedéséről 1961-től beszélhetünk, amely különösen magasra szökött az 1950-es évekhez képest (akkor az éves forgalom értéke 500 ezer–1 millió devizaforint között mozgott) s éves átlagban elérte a 60–70 millió devizaforintot.⁵⁶ Ennél is fontosabb a kapcsolatok politikai jelentősége. Nem csupán a két ország, de a nemzetközi élet számára is: hozzájárultak a lassan kibontakozó enyhülési folyamat elmélyítéséhez.

⁵⁴ Uo. Légügyi kapcsolat. Ottawa, 1965. január 19. 014/4. sz. irat., Kulturális kapcsolat. Ottawa, 1965. november 27. 005552. sz. irat.

⁵⁵ Látogatás a külügyminisztérium Kelet-Európai osztályának és a Tájékoztatási Főosztálynak a vezetőjénél. Ottawa, 1965. február 10., MOL Küm Kanada Tük XIX-J-1-j. 68. doboz. 01114/1. sz. irat.

⁵⁶ *Statisztikai Évkönyv 1968*. Statisztikai Hivatal, Budapest 1969. 256–257. o.

FÜGGELÉK

Paul Martin külügyminiszter levele Mód Péterhez, a tárgyalódelegáció vezetőjéhez⁵⁷

Ottawa, June 11, 1964.

Sir,

I have the honour to refer to the recent discussions which have taken place in Ottawa between representatives of our governments on the subject of the establishment of diplomatic relations and of diplomatic and trade representation between our two countries.

In those discussions an understanding was reached that diplomatic relations would be established between the Hungarian People's republic and Canada and that both parties would be entitled to open embassies, in Ottawa and Budapest respectively, as soon as they wish to do so.

It was understood also that the Hungarian People's Republic would be entitled to establish a Trade Commissioner's office in the city of Montreal, staffed by government trade officials who would have the equivalent privileges and immunities (but not the functions) of the head and members of the staff of a consulate, and that Canada, for its part, would reciprocally be entitled to establish trade representation in Hungary.

I have the honour to confirm the acceptance of these arrangements by the Government of Canada and to request in return your conformation of their acceptance by the Hungarian Government,

Accept, Sir, the assurance of my highest consideration

Aláírás
(Paul Martin)

His Excellency Péter Mód
First Deputy Minister for Foreign Affairs,
Head of the Hungarian Delegation,
Ottawa

⁵⁷ MOL Küm Kanada Tük 1955–1964. XIX-J-1-j. 1. doboz 26-003331/7. sz. irat.

Jelentés a kanadai tárgyalásokról⁵⁸

KÜLÜGYMINISZTERIUM
Szigorúan titkos!

003331/8/1964.
Készült 79 példányban
00014 (?) sz. példány

1964. április 29-én Kanada javasolta, hogy május közepén kezdjünk tárgyalásokat a következő kérdésekről:

1. hosszúlejáratú kereskedelmi szerződés kötése, egybekötve fix gabonavásárlásokkal;
2. függő pénzügyi kérdések;
3. néhány konzuli kérdés rendezése;
4. diplomáciai kapcsolatok felvétele.

A Kormány 3176/1964. számú, május 14-én kelt határozata alapján május 19-én kormányküldöttség utazott Ottawába.

Tárgyalásaink a négy tárgyalat kérdésben a következőképpen alakultak:

a/ Kereskedelmi tárgyalások

A tárgyalások végére a következő eredményt sikerül elérni: biztosítottuk a legnagyobb kedvezmény elvét. 3 évre 24 millió dollárban rögzített vásárlási kötelezettséget vállaltunk. Összesen 250.000 tonna búza vásárlását vállaltuk, ezen belül 50% erejéig árpa helyettesítésének lehetőségét biztosítottuk magunknak azzal, hogy a megállapodás az első két évben 4, illetve 5 millió dolláros minimális vásárlási kötelezettségen belül csak 30-30 ezer tonna kell, hogy legyen a kötelező minimális búzamennyiség.

A reexport lehetőséget az európai szocialista országok irányában előzetes hozzájárulás nélkül /utólagos bejelentési kötelezettséggel/ biztosítottuk. Más országokba a reexporthoz előzetes hozzájárulás kell.

A megállapodás utal arra, hogy a két fél kívánsága a kétoldalú forgalom kielégítő fejlesztése és kimondja, hogy a vásárlásoknak normális kereskedelmi feltételek mellett kell történniük. A vásárlási kötelezettséget a megállapodás a magyar vállalatokra vonatkoztatva mondja ki, tehát nem a kormány vásárol.

⁵⁸ MOL Küm Kanada Tük XIX-J-1-j. 1. doboz. 26-003331/8. sz. irat.

A hitel-megállapodás 10% készpénz fizetése mellett a maradékból egyharmadnak a szállításától 24, egyharmadnak 30, és egyharmadnak 36 hónap elteltekor i kiegyenlítését írja elő. A hitelgaranciát magyar részről a Külkereskedelmi Bank nyújtja és a Kormány csak azt vállalja, hogy ügyel a szerződés szerinti kötelezettség teljesítésére. A bűzát helyettesítő árpára a kanadai fél nem ad hitelt. A megállapodás a magyar vásárlási kötelezettség teljesítésére garanciát vagy szankciót nem tartalmaz.

b/ Függő pénzügyi kérdések

Hozzájárulunk ahhoz, hogy tárgyaljunk a háború előtti adósságaink és a békeszerződés következtében fennálló kanadai követelések, valamint az államosítási kártalanítás kérdésének rendezéséről. Azt a feltételünket, hogy a háború alatt zárolt hagyatékokból eredő magyar követeléseket bevonjuk a tárgyalandó kérdések sorába, a kanadai fél elfogadta. A kanadaiak előbb ki akarták emelni azt, hogy dollárban vagy más szabadon átváltható pénznemben tartozunk fizetni és biztosítani akarták, hogy eltekintünk követeléseink tételes vizsgálatától. Ezekről azonban – ellenállásunk következtében – lemondtak.

Az aláírt levélváltásban kifejezzük azt a törekvést, hogy a tárgyalásokat 3 év alatt igyekszünk befejezni és biztosítjuk a kanadai felet, hogy a létesítendő megállapodás nem tartalmaz majd rosszabb feltételeket, mint az eddig kötött hasonló megállapodásaink.

c/ Konzuli kérdések.

A kanadai fél közölte, hogy nem kíván konzuli egyezményről tárgyalni, nem zárta ki azonban annak a lehetőségét, hogy működő diplomáciai képviselőink útján a jövőben tárgyaljunk erről.

A jelenlegi tárgyalások során néhány kérdésben történt levélváltás:

- a kanadai útlevelel Magyarországra látogató kettős állampolgárokat nem fogjuk magyar állampolgárságuk alapján visszatartani;
- magyar állampolgárságból való elbocsátási kérelmek elbírálásánál jóindulatú méltánylást érdemlő körülménynek fogjuk tekinteni az illető kanadai állampolgárságot;
- jóindulatú elbírálás tárgyává tesszük a Magyarországon lakó magyar–kanadai kettős állampolgárok kivándorlási kérelmét.

Egy másik levélváltásban kifejeztük azt, hogy a magyar és kanadai hatóságok kölcsönösen előmozdítják a családok egyesítését és jóindulatúan bírálják el az ilyen eseteket. Kölcsönösen biztosítottuk egymást arról is, hogy kiadjuk egymásnak a

másik fél által kiállított útleveleket, amelyeket kivándorlók illetve a hazatérők esetleg leadnak az illetékes hatóságoknak.

d/ Diplomáciai kapcsolatok

Kanadai részről első lépésként csupán harmadik országban székelő nagykövetek cseréjére gondoltak, missziók felállítása nélkül. Küldöttségünk azonban kitarzott a teljes diplomáciai kapcsolat megvalósítása mellett. Ezt a tárgyalások eredményeként el is értük. Kanadai részről jelezték, hogy – költségvetési okokból – budapesti nagykövetségüket csak későbbi időpontban fogják felállítani, addig ők harmadik országból küldenek nagykövetet.

A megállapodás biztosítja számunkra kereskedelmi kirendeltség felállítását Montrealban, a kanadaiak számára pedig Magyarországon. Külön bizalmas levélben a kanadai fél közölte, hogy nincs szándékában kirendeltséget Budapesten kívül felállítani.

A megállapodások és a levélváltások aláírása június 11-én megtörtént. Kanadai részről a külügyminiszter és a külkereskedelmi miniszter voltak az aláírók.

A tárgyalások során nehézséget jelentett az a körülmény, hogy a szocialista országok eddigi megállapodásai kedvezőtlenebb feltételeket tartalmaztak: a baráti országok lényegesen magasabb bűzavásárlási kötelezettséget vállaltak, takarmánygabonával való helyettesítés lehetősége nélkül. Kereskedelmi kirendeltségek Montrealban való felállítása elől a kanadaiak elzárkóztak, ha a második világháború előtt nem volt. A baráti országok megállapodásai a vásárlásoknál a világpiaci feltételekről, valamint a kivitel és behozatal összefüggéséről sem tettek említést. A reexportot a kanadai félnek eddigi megállapodásaiban minden viszonylatban sikerült engedélyhez kötnie és a megállapodások a kormány vásárlási kötelezettségét és hitelbiztosítási garanciáját írták elő.

A baráti külképviseletek vezetői pozitívan értékelték tárgyalásainkat, valamint megállapodásainkat. Kereskedelmi megállapodásunkat a maguk számára is előnyös precedensnek tartják. Munkánkhoz különösen a szovjet és lengyel nagykövetségtől sok támogatást kaptunk.

A megállapodás alapján szükséges lenne minél előbb magyar nagykövetséget felállítani Ottawában. A fontossági sorrendet tekintve kereskedelmi kirendeltség létesítése lehetne az első lépés, amelyet minél előbb realizálni kellene. Ezt követné – lehetőség szerint még ebben az évben – a nagykövetség felállítása.

Javaslom, hogy a külkereskedelmi miniszter kérjen a montreali kereskedelmi ki-
rendeltségre vonatkozóan /a jelenleg már engedélyezett létszám bővítésére/, a kü-
lügyminiszter pedig az ottawai nagykövetség felállítására póthitelt.

Budapest, 1964. június 16.

Mód Péter
sk.
A külügyminisz-
ter első helyettese